

Revista

de Arheologie, Antropologie
și Studii interdisciplinare

Journal of Archaeology, Anthropology
and Interdisciplinary Studies

4

2022

COLEGIUL EDITORIAL

Dr. hab. Valentin DERGACIOV, editor onorific (Republica Moldova)

Prof. Paul PETTITT, editor onorific (Marea Britanie)

Dr. Angela SIMALCSIK, editor responsabil (România, Republica Moldova)

Dr. Bianca PREDĂ-BĂLĂNICĂ (Finlanda, România)

Dr. Alin FRÎNCULEASA (România)

Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)

Dr. Daniel GARVĂN (România)

Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)

Dr. Adela KOVÁCS (România)

COLEGIUL DE REDACȚIE/PEER-REVIEW

Dr. Angela SIMALCSIK, redactor responsabil
(România, Republica Moldova)

Prof. Paul PETTITT (Marea Britanie)

Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)

Dr. Adela KOVÁCS (România)

Dr. Gabriel VASILE (România)

Dr. Vasile DIACONU (România)

Dr. Bianca PREDĂ-BĂLĂNICĂ (Finlanda)

Dr. Vitalij S. SINIKI (Moldova)

Dr. Dorina ONICĂ (Republica Moldova)

Dr. Valentin DUMITRAȘCU (România)

Dr. Lucian MUNTEANU (România)

Cristina-Elena CORDOȘ (România)

Dr. Mariana COCIERU (Republica Moldova)

Dr. Ioan Sebastian BRUMĂ (România)

Dr. Lavinia GRUMEZA (România)

Dr. Ștefan HONCU (România)

Dr. Raluca KOGĂLNICEANU (România)

Dr. George Bodi (România)

Ion CIOBANU, secretar de redacție
(Republica Moldova)

Dr. Alin FRÎNCULEASA (România)

Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)

Dr. Ștefan VASILE (România)

Dr. Daniel GARVĂN (România)

Dr. Roxana MUNTEANU (România)

Dr. doc. Oksana HRYTSYUTA (Ucraina)

Dr. Dmitriy KIRICENKO (Azerbaidjan)

Dr. Alexandru BERZOVAN (România)

Dr. Andrei COROBCEAN (Republica Moldova)

Marian LIE (România)

Dr. Lilia DERGACIOVA (România)

Dr. Robert Daniel SIMALCSIK (România)

Dr. Cătălin-George FEDOR (România)

Dr. Victor COJOCARU (România)

Dr. Bogdan HAIDUC (România)

Dr. Vlad VORNIC (Republica Moldova)

Alexandru KOVÁCS, traducător, corector (limba engleză, limba franceză, limba germană) (România)

Dr. Ștefan VASILE, responsabil de indexarea revistei (România)

Dr. Denis TOPAL, concept copertă (Republica Moldova)

Dr. Bianca PREDĂ-BĂLĂNICĂ, concept grafic (Finlanda)

Dr. Mihail BĂȚ, machetare și aranjare în pagină (Republica Moldova)

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.

The editorial board is not responsible for the opinions expressed by authors.

Toate lucrările publicate în Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) sunt recenzate de specialiști în domeniu (peer-reviewed journal).

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este publicația anuală a Institutului de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale (ICBE) din Chișinău.

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este indexată în bazele de date internaționale [CEEOL](#) și [ERIHPLUS](#).

Editare și tipar: Bons Offices

ISSN: 2587-3768

E-ISSN: 2587-3776

Chișinău 2022

Cuprins

STUDII // MATERIALE // NOTE

- Daniel Garvăn, Gabriel Stăicuț, Gabriela Sava
Câteva elemente de datare a așezării Boian–Giulești de la Pietrosu (județul Buzău)
Chronological markers of the Boian–Giulești site from Pietrosu (Buzău County) 7
- Cristian Eduard Ștefan
Early metallurgy north of Danube: A necklace from a Boian – Vidra grave discovered at Glina–La Nuci
Metalurgia timpurie la nord de Dunăre: un colier dintr-un mormânt Boian–Vidra descoperit la Glina–La Nuci 23
- Adela Kovács
Unelte din cultura Cucuteni: polonicele din lut între utilitate practică și simbol
Tools from Cucuteni Culture: Ladles made in clay, between everyday use and symbol 39
- Maria-Cristina Ciobanu, Felix-Adrian Tencariu
Recent discoveries of mat imprints on pottery from Cucuteni–Cetățuie (Iași County, Romania). Thoughts and experimental tests on the use of braided supports in forming prehistoric ceramics
Descoperiri recente de impresiuni de rogojină pe ceramică de la Cucuteni–Cetățuie (jud. Iași, România). Considerații și teste experimentale privind utilizarea suporturilor împletite în modelarea ceramicii preistorice 67
- Svitlana V. Ivanova
The North-West frontier of the Black Sea steppe in the Early Bronze Age
Nord-Vestul Mării Negre ca „spațiu de frontieră” al stepei la începutul epocii bronzului 89
- Alin Frînculeasa, Daniel Garvăn, Angela Simalcsik, Octav Negrea, Roxana Munteanu, Cătălin Dinu, Ana Ilie, Laurențiu Grigoraș
Ritualul lamnaia și persistențe locale în prima jumătate a mileniului al III-lea (complexe funerare cercetate în anul 2021 în nordul Munteniei)
The Yamnaya ritual and local persistence in the first half of the third millennium BC (funerary features researched in 2021 in northern Muntenia) 127

- Bianca Preda-Bălănică
Note on a Pădureni type shaft-hole axe from northern Muntenia
Notă despre un topor de tip Pădureni din nordul Munteniei 167
- József Puskás, Zoltán-József Botha
Contacts between south-eastern Transylvania and the Upper Tisza Basin during the Middle and the Late Bronze Age
Contacte între sud-estul Transilvaniei și bazinul superior al Tisei în perioadele mijlocie și târzie ale epocii bronzului 187
- Dmitriy A. Kiricenko, Angela Simalcsik
Modificarea formei capului/craniului în Caucazul de Sud și Orientul Apropiat în perioada târzie a epocii bronzului – perioada timpurie a epocii fierului. Date arheologice și antropologice
Changing the shape of the head/skull in the Southern Caucasus and the Middle East in the Late Bronze Age and Early Iron Age. Archaeological and anthropological data 213
- Lucian Munteanu, Nicoleta Vornicu
Contribuții la problema imitațiilor de denari romani imperiali din Moldova. Descoperirea monetară din necropola de la Dumitreștii Gălății (comuna Schitu Duca, județul Iași, România)
Contributions to the topic of imitations after Roman imperial denarii from Moldavia. The monetary discovery from the necropolis of Dumitreștii Gălății (Schitu Duca Commune, Iași County, Romania) 257
- George-Dan Hânceanu, Angela Simalcsik, Lăcrămioara-Elena Istina
Necropola din secolele II-III d. Hr. de la Porcești/Moldoveni (punctul Dealul Gabăra), județul Neamț, România. Interpretări arheologice și antropologice despre câteva morminte de incinerare
The necropolis from the 2nd-3rd centuries AD from Porcești/Moldoveni (Dealul Gabăra point), Neamț County, Romania. Archaeological and anthropological interpretations of several cremation graves 267
- Ștefan Honcu
Un nou tip de amforă atestat în Barbaricum-ul de la est de Carpați. Amfora de tip Forlimpopoli descoperită la Polocin
A new type of amphora attested in Barbaricum in east Carpathians area. The Forlimpopoli amphora type discovered at Polocin 311
- Gabriel Vasile
Osteodistrofia biparietală – o manifestare neobișnuită. Asupra unui schelet medieval de pe teritoriul României
Biparietal osteodistrophy – a rare condition. On a Medieval skeleton on the territory of Romania 319

- Robert Daniel Simalcsik
Populații medievale de pe teritoriul statului medieval moldovenesc comparate prin câteva elemente antropologice
Mediaeval populations on the territory of the Mediaeval State of Moldova compared through some anthropological elements 341
- George-Dan Hânceanu, Andrei Baltag
Cercetări arheologice din anii 1969-1970 în cimitirul medieval al bisericii *Precista Mică* din Roman
Archaeological research from 1969-1970 in the medieval cemetery of the Precista Mică Church in Roman 367
- George-Cătălin Fedor
Memorie colectivă și specific local într-o comunitate rurală moldovenească
Collective memory and local specific in a Moldovan rural community 411

RECENZII // PREZENTĂRI DE CARTE

- Adela Kovács, Alexandru Nechifor, Constantin Aparaschivei
Frumusețea transpusă în lut. Catalogul statuetelor antropomorfe cucuteniene din Muzeul Județean Botoșani
- Яна Яковичина, Оксана Куценяк // Yana Yakovychyna, Oksana Kutseniak
Трипільська антропоморфна пластика у фондах Львівського історичного музею // The Trypillian anthropomorphic plastic art in the collection of Lviv Historical Museum
Cristian Eduard Ștefan 425
- Lista autorilor / List of authors 429
- Norme de redactare / Publishing Rules 431

Populații medievale de pe teritoriul statului moldovenesc comparate prin câteva elemente antropologice

Robert Daniel Simalcsik¹

Rezumat. Studiul comparativ se bazează pe 25 de necropole medievale. Foarte important este faptul că majoritatea necropolelor întrunesc asemănări, atât din punct de vedere demografic, cât și tipologic. Mortalitatea în perioada copilăriei (0-14 ani) înregistrează cote mari în toate necropolele, atingând o valoare maximă la Brad, de 41,15%. În perioada juvenilă (14-18/20 ani) mortalitatea se reduce, maximul fiind înregistrat la Hudum (20,09%). Odată cu înaintarea în vârstă și creșterea imunității naturale și a robusteții fizice și fiziologice, mortalitatea scade în rândul adulților (20-30 ani) pentru toate necropolele, cea mai mare valoare înregistrată fiind de 18,92% la Palas „Curtea Domnească”. Mortalitatea maturilor (30-60 ani) reprezintă mai bine de jumătate din numărul total al deceselor pentru majoritatea necropolelor, maxima atinsă fiind la necropola de la Siret Oraș, cu o pondere de 70,4%. Mortalitatea la categoria bătrânilor (60-X ani) este diminuată în toate necropolele. Speranța de viață la naștere este corelată cu mortalitatea la vârste mici și are un minim înregistrat la Hudum, de 21,95 ani. Durata medie de viață este mai mare la bărbați comparativ cu femeile. Cea mai mare durată medie de viață la bărbați este de 51,9 ani (necropola de la Răchiteni) și depășește durată medie de viață maximă înregistrată la femeile de la Lozova (50,39 ani). La fel și cea mai mică durată medie de viață pentru bărbați, înregistrată la Piatra Neamț „Curtea Domnească” (36 ani) depășește minima feminină înregistrată la Bârlad (34,56 ani). Din punct de vedere tipologic/fenotipic, asemănările sunt pronunțate în cadrul necropolelor comparate. Toate necropolele au o dominantă și se încadrează la tipologia *Europoidă*. Din analiză reiese că tipologia dominantă este cea europoidă, cu formele sale amestecate: mediteranoido – dinarico – nordoide, dinaro – mediteranoido – nordoide cu elemente est-europeide, alpinoide și proto-europeide, la care se adaugă formele alohtone mongoloide. Noi descoperiri și analize dublate de cercetări comparative mai extinse sperăm să aducă în viitor noi particularități ale populațiilor medievale.

Cuvinte cheie: epoca medievală, statul medieval moldovenesc, necropole, date paleodemografice, date fenotipice/tipologice.

Medieval populations on the territory of the Medieval State of Moldova compared through some anthropological elements. The comparative study is based on 25 medieval necropolises. It is very important that most necropolises share similarities, both demographically and

¹ Centrul de Cercetări Antropologice Olga Necrasov, Academia Română Filiala Iași, România; Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Chișinău, Rep. Moldova; robbyboy2mail@gmail.com.

typologically. Mortality during childhood (0-14 years old) is significant in all necropolises, reaching a maximum value in Brad, of 41.15%. In the juvenile period (14-18/20 years old) mortality is reduced, the maximum being recorded in Hudum (20.09%). As age advances, the natural immunity, the physical and physiological robustness increase, and mortality decreases among young adults (20-30 years old) for all necropolises, the highest value being 18.92% at Palas "Curtea Domnească". Middle adult mortality (30-60 years old) represents more than half of the total number of deaths for most necropolises, the maximum reached is at the necropolis from Siret City, with a percentage of 70.4%. Mortality in the elderly age category (60+ years old) is decreased in all necropolises. Life expectancy at birth is correlated with mortality at young ages and has a maximum recorded in Hudum, of 21.95 years. The average lifespan is longer in men compared to women. The longest average life expectancy in men is 51.9 years in the necropolis from Răchiteni, and it exceeds the maximum average life expectancy recorded for women in Lozova (50.39 years). Likewise, the shortest average life expectancy for men, registered in Piatra Neamț "Curtea Domnească" (36 years) exceeds the minimum female life expectancy registered in Bârlad (34.56 years). Typologically/phenotypically, the similarities are pronounced within the compared necropolises. All necropolises have a dominant and fall into the *Europoid* typology. The analysis shows that the dominant typology is the *Europoid* one, with its mixed forms: *Mediterranoid* - *Dinaroid* - *Nordoid*, *Dinaroid* - *Mediterranoid* - *Nordoid* with eastern *Europoid*, *Alpinoid* and *Proto-Europoid* elements, to which are added the *Mongoloid* non-native forms. We hope that new discoveries and analyses, doubled by more extensive comparative research, will reveal in the future new features of the medieval populations.

Keywords: Medieval Age, Medieval State of Moldova, necropolises, palaeodemographic data, phenotypic/typological data.

.....

Introducere

Caracteristicile tipologice la populațiile medievale se diferențiază de la o microzonă geografică la alta. Aceste diferențe sunt mai pronunțate sau mai atenuate, în funcție de barierele geografice, distanța dintre populații și aspectele culturale sau religioase. Un factor important în conservarea anumitor trăsături tipologice este și deschiderea demografică în corelație cu gradul de endogamie.

În cele ce urmează vom încadra din punct de vedere tipologic populațiile medievale din mai multe localități, încercând să surprindem aspecte ce unesc sau diferențiază tipologic marea populație medievală ce a trăit pe teritoriul Moldovei. Considerăm importantă și o reanalizare paleodemografică pe baza datelor existente, cu adăugarea de elemente noi, pentru a surprinde o serie de aspecte ce definesc populațional aceste comunități. Comparând între ele și elementele demografice analizate de-a lungul timpului, încercăm să deslușim câteva dintre caracteristicile generale ale epocii. Datele paleodemografice ne pot releva caracteristici importante, cum ar fi: vârsta la deces, care ne arată evoluția longevității generale a populațiilor; mortalitatea diferențiată pe sexe și etape de vârstă, care ne indică starea de sănătate, nivelul de trai și ne poate sugera, coroborată cu datele istorice, unele evenimente desfășurate de-a lungul acelor perioade (războaie, epidemii, etc.); dimensiunea

populației, care ne arată numărul de indivizi ce ocupă un areal la un moment dat. Astfel, rezultatele paleodemografice sunt importante atât pentru antropologi, cât și pentru arheologi, istorici și demografi.

Completăm studiul demografic și cu date de ordin tipologic/fenotipic, pentru a întregi aspectul general al acestor populații medievale. Analiza tipologică pe care am realizat-o este de fapt o sintetizare și o reevaluare cantitativă și calitativă a datelor ce au rezultat din numeroasele cercetări și din multele lucrări publicate până astăzi.

Pe măsură ce fenomenul de răspândire a tipurilor antropologice a debutat timpuriu, încă din Paleoliticul Superior, arealele au dispărut, au evoluat, s-au diluat și s-au amestecat (Bunak, Nesturkh, Roginskiy 1941; Biasutti 1959). Astfel, analiza tipologică comparată certifică faptul că și populațiile medievale prezintă un mixaj de caractere. Fiecare populație este caracterizată printr-un număr mare de elemente fenotipice, care împreună definesc un amestec tipologic. În pofida faptului că în zilele noastre unii autori tind să înlocuiască individul ca unitate de studiu cu populația, metoda tipologică este poate singura care poate servi antropologilor în cercetarea structurii populaționale (Biasutti 1959). În mare măsură, fiecare populație poate fi caracterizată prin anumite trăsături tipologice caracteristice, trăsături ce pot fi dominante, codominante, slab reprezentate sau absente. Aceste aspecte tipologice pot defini și diferenția anumite populații din zone apropiate sau depărtate geografic și pot elucida anumite problematici ale provenienței indivizilor ce o alcătuiesc.

Material și metodă de studiu

Materialul și metoda de studiu sunt cele oferite de literatura de specialitate. Aceasta cuprinde o mare parte dintre datele necesare studiului de față. Pentru partea de demografie, am recalculat datele ce lipseau sau le-am compilat din mai multe lucrări ce au apărut în timp, folosind informații publicate despre aceeași necropolă. Pentru necropolele la care nu am avut datele necesare, acestea au fost refăcute din datele brute neprelucrate, desigur în măsura informațiilor avute la dispoziție.

Pentru cuantificarea tipului antropologic în cazul unor necropole, ne-am bazat pe descrierea tipologică și analiza caracterelor morfoscopice și metrice.

Necropole medievale comparate

Prezentăm în continuare necropolele pe care le-am ales pentru studiul comparativ, grupate geografic (**Pl. I**), rezumând cele mai importante date ce le caracterizează din punct de vedere antropologic și descriind sumar aspecte mai importante.

Necropola de la Siret-oraș (sec. XIV-XVI) este localizată în centrul istoric al orașului Siret (jud. Suceava). Acest obiectiv arheologic a fost descoperit de către

arheologii de la Muzeul de Istorie din Suceava (P. Batariuc și F. Hău) în anul 1995, cu ocazia săpăturilor de salvare efectuate în scopul amenajării unor fundații pentru blocuri de locuințe. Cercetările arheologice au scos la lumină 135 de schelete umane provenite din morminte de inhumație. Starea de conservare a materialului era extrem de precară, situație cauzată în special de factorii antropici. Antropologii ieșeni au realizat o analiză extrem de minuțioasă, reușind să determine sexul antropologic în toate cele 135 de cazuri și să estimeze vârsta probabilă în momentul decesului. Analiza morfometrică a fost destul de greoaie, eșantionul statistic fiind nereprezentativ. Rezultatele accentuează structura tipologică a acestui grup populațional ca fiind tipic europoidă, cu predominanța elementelor dinaroid și nordoid la sexul masculin și a celor mediteranoide și nordoid la sexul feminin. Autorii semnalează și prezența unor elemente est-europoide (ostice) și alpinoide, chiar dacă în proporții mai scăzute comparativ cu cele menționate anterior. Elementele est-europoide sunt mai frecvente printre bărbați, iar cele alpinoide, printre femei (Botezatu, Cantemir, Simalcsik 2004).

Necropola de la Siret (sec. XIV-XVII), aferentă bisericii „Sf. Treime” (jud. Suceava), este localizată în apropierea bisericii, fiind cercetată în anii 1992-1993 de către specialiștii arheologi din Iași, sub îndrumarea arheologului V. Spinei. Suprafața necropolei a fost împărțită în două sectoare. Primul sector (A) era situat în jurul bisericii, în proximitatea acesteia, fiind încadrat cronologic, după inventarul funerar, în sec. XIV-XVIII. În cuprinsul acestui sector au fost descoperite 42 de morminte de inhumație. Al doilea sector (B), cu o suprafață mult mai redusă față de primul și la circa 70 m de acesta, a fost încadrat cronologic, după inventarul descoperit în morminte, în sec. XVI-XVII. Din cel de-al doilea sector au fost dezvelite doar opt morminte. Întregul material osteologic uman (50 de schelete) a fost studiat de antropologii ieșeni, evidențiindu-se rezultate importante. Autorii au realizat atât un studiu individual, cât și o analiză populațională, beneficiind de un număr statistic reprezentativ de schelete. Rezultatele indică apartenența acestui grup populațional la marele tip antropologic europoid, în cadrul căruia predomină complexul nordoido-mediteranoid, alături de elementele dinaroid. Sunt menționate și unele caractere proto-europoide (în special la bărbați) și alpinoide (în special la femei). Analiza morfometrică scoate în evidență brahicrania, hipsicrania și statura supramijlocie spre mare (Cantemir, Botezatu 1995a).

Necropolele de la Hudum (sec. XIII-XV) (jud. Botoșani) sunt localizate în punctul *Dealul Hudumului*, situat la circa 2 km sud-vest de orașul Botoșani. Complexul a fost descoperit și cercetat în anii 1970-1972 de către arheologii din Iași și Botoșani, săpăturile fiind coordonate de V. Spinei și R. Popovici-Baltă. Săpăturile au scos la lumină 650 de morminte de inhumație, repartizate de către autorii săpăturilor în două necropole, limitate între ele de o fâșie de 35 m, lipsită

de morminte. Sunt disponibile datele antropologice de la 631 de schelete umane, dintre care 58% erau de vârste infantile și juvenile, ceea ce a micșorat eșantionul disponibil pentru analiza morfometrică. Astfel, studiul tipologic s-a realizat doar pe 251 de schelete adulte (155 masculine și 96 feminine). Pe lângă studiul demografic, care a scos în evidență o mortalitate infantilă extrem de ridicată, antropologii ieșeni au realizat și analize paleopatologice și biomorfologice. Analiza tipologică relevă un mixaj proto-mediteranido-dinaroido-nordoid. Elementele mediteranoide și cele proto-euroipoide sunt tipice populației autohtone. Pe lângă cele predominante, sunt semnalate, cu frecvențe mult mai mici, elementele nordoide, dinaroido și est-euroipoide (ostice), care, după părerea autorilor, nu au influențat prea mult fondul structural autohton (Antoniou, Obreja 1985; Miu, Simalcsik 2003).

Necropola de la Ștefănești (sec. XVI-XVII), aferentă bisericii „Cuvioasa Parascheva” (jud. Botoșani), a fost descoperită în anul 1993 de către arheologii ieșeni, săpăturile fiind coordonate de C. Asăvoaie. Au fost descoperite 42 de schelete umane provenite din morminte de inhumație. Această serie scheletică a fost supusă unei analize individuale și populaționale, fiind caracterizată din punct de vedere antropologic comparativ cu seriile sincrone descoperite la Bârlad, Gherăești și Siret. Antropologii ieșeni au decelat, pe baza analizei morfometrice, caracteristici importante ale acestui grup populațional. Din punct de vedere tipologic, la bărbați predomină metisajul dinaroido-nordoid, iar la femei, cel dinaroido-mediteranoid. Alături de aceste elemente predominante autorii semnalează prezența unor trăsături est-euroipoide (ostice), discret prezente la sexul masculin. Se pare că acest grup populațional are o structură tipologică aparte (zonală), însă caracteristică, în general, populațiilor din Moldova medievală (Cantemir, Botezatu 1996).

Necropolele de pe Valea Bistriței, zona Bicaz (sec. XVII-XIX) (jud. Neamț). **Necropola de la Buhalnița** a fost descoperită și cercetată în anul 1954. Arheologii A. Florescu și M. Florescu au identificat 17 morminte de inhumație. Conform inventarului funerar, necropola de la Buhalnița a fost încadrată cronologic în intervalul sec. XVII-XIX. **Necropola de la Hangu** a fost descoperită și cercetată în anul 1955 de către arheologul E. Zaharia, ocazie cu care au fost deshumate 50 de schelete provenite din morminte de inhumație. Conform inventarului funerar, necropola de la Hangu a fost încadrată cronologic în sec. al XIX-lea. **Necropola de la Secu** a fost cercetată în anul 1956 de către arheologul A. Alexandrescu, fiind descoperite 48 de schelete umane provenite din morminte de inhumație. Conform inventarului funerar, necropola de la Secu a fost încadrată cronologic în sec. al XIX-lea. Analiza s-a făcut pe 48 de schelete (șapte sub-adulte, 24 masculine, 14 feminine și trei nedeterminabile). Un aspect interesant de subliniat este acela că dintre cele 24 de schelete masculine și 14 feminine, un număr de 12 nu aveau craniu (șapte bărbați și cinci femei).

Toate resturile provenite din cele trei necropole (Buhalnița, Hangu și Secu) localizate pe Valea Bistriței în microregiunea Bicăz au stat la baza unui studiu comun/comparativ semnat de I. Popovici. Autoarea subliniază asemănări morfoscopice între scheletele deshimate din cele trei necropole. Din punct de vedere tipologic predomină caracterele grupului europoid, dar influențat de elemente mongoloide. Cele trei serii scheletice prezintă cranii brahricrane sau hiperbrahricrane, au inserții musculare accentuate, occipital aplatizat, schelet facial scurt (jos), profil facial ortognat, mezognatism și prognatism alveolar, cele din urmă caractere fiind comune tipului antropologic mongoloid. Scheletele de la Secu se deosebesc ușor de celelalte prin hiperbrahricranie, schelet facial și apertură nazală mai largi. Scheletele de la Hangu se demarcă de celelalte prin schelet facial mai scurt și prin cranii cu relief mai atenuat, iar cele de la Buhalnița, prin orbitele joase, cameconci (Popovici 1964).

Necropola de la Piatra Neamț - Bâtca Doamnei (sec. XII-XIII) (jud. Neamț) a fost descoperită cu ocazia cercetărilor de teren efectuate de arheologii N. Gostar și C. Scorpan în anii 1961-1962. Au fost deshimate 10 schelete umane, dintre care doar opt s-au prestat unui studiu antropologic. Caracterele morfometrice încadrează acest eșantion scheletic în grupul mediteranoido-nordoido-esteuropoid, în care elementele mediteranoide sunt predominante (Botezatu, Ștefănescu 1970).

Necropola de la Piatra Neamț „Curtea Domnească” (sec. XVI-XIX) a fost cercetată în perioada anilor 2005-2006 și 2010-2012, materialul osteologic fiind analizat de către M. Constantinescu și S. Greer. Au beneficiat de analize doar 39 de schelete din cele 694 morminte descoperite. Talia indivizilor se încadrează la categoria submijlocie la bărbați și supramijlocie la femei. Anomaliile, trăsăturile epigenetice și patologiile au fost înregistrate de autori și publicate în anul 2016 (Constantinescu, Greer 2016).

Necropola de la Piatra Neamț-Dărmănești (sec. XIV-XV) a fost cercetată de către arheologii D. Garvăn, S. C. Ceaușu și G. D. Hânceanu în anul 2012. Antropologul V. M. Groza a analizat 32 de schelete (nouă masculine, nouă feminine și 14 indeterminabile ca sex). Se remarcă o mortalitate ridicată la vârste sub-adulte (0-20 ani), situație reflectată la 50% din populație. În rândul segmentului *maturus* se înregistrează o mortalitate de 25%. Populația are statură supramijlocie la bărbați și mijlocie la femei. Din punct de vedere tipologic, se caracterizează printr-un amestec de caractere, cu predominanța elementelor dinaroid mixate cu elemente nordoide, est-euroipoide și mediteranoide (Groza *et alii* 2015).

Necropola de la Săbăoani-Berindești, încadrată cronologic în perioada medievală, între mijlocul sec. al XIV-lea și până în sec. al XVII-lea, a fost cercetată în intervalul anilor 1986-2000 (Hordilă 2000). Săpăturile arheologice au fost coordonate de către D. Hordilă, arheolog la Muzeul de Istorie din Roman (jud. Neamț), iar analiza materialului antropologic a fost realizată de R. D. Simalcsik,

constituind subiectul tezei sale de doctorat. Din analiza tipologică a seriei scheletice, autorul a obținut un total de 729 de puncte. Ponderea covârșitoare este atribuită elementelor mediteranoide (51,57%). La distanță remarcabilă se situează elementele dinaroido (17,28%) și nordoide (13,44%). Urmează elementele tipologice proto-euroipoide (5,62%), est-euroipoide (4,79%) și alpinoide (4,5%). De punctat prezența elementelor mongoloide (2,8%), care au apărut în urma comunităților migratoare tătaro-mongole. Speranța de viață la naștere la cele două serii scheletice medievale are valori foarte apropiate: la Berindești-Săbăoani este de 29,23 ani, iar la Săbăoani, de 30,01 ani. După vârsta de 20 de ani, la toate clasele de vârstă, cu mici excepții, speranța de viață este mai mare la femei decât la bărbați. La seria de la Berindești-Săbăoani, 12 indivizi de sex masculin au atins pragul de 60 de ani, în timp ce printre scheletele feminine nu se înregistrează niciun caz longeviv, cele mai vârstnice femei rămânând în clasa de vârstă 55-59 ani. În seria medievală de la Săbăoani însă, atât femeile, cât și bărbații ating pragul de 60 de ani, dar bărbații dețin o pondere mai mare decât femeile (13 bărbați față de cinci femei).

Dimensiunea populației la Berindești-Săbăoani calculată de autor este de 133 de persoane, iar la Săbăoani, de 232 persoane. Însușind cele două valori, rezultă un total de 365 de persoane, valoare ce se apropie foarte mult de cele ale cronicilor vremii. La nivelul anului 1696, din registrele parohiale reiese că populația la acea vreme era de 278 locuitori. Creșterea populației satului Săbăoani poate fi pusă pe seama migrației populației din alte zone, în special din localitatea vecină Berindești, rezultatul fiind depopularea acesteia din urmă și dispariția sa ca localitate, populația regăsindu-se în Săbăoani. Demografic se dovedește că la Săbăoani în perioada medievală era o singură populație, care a utilizat un singur cimitir. Drept urmare analiza antropologică a fost realizată pe întreaga necropolă, considerând-o ca fiind un tot unitar (Simalcsik 2021).

Necropola de la Gherăești (sec. XVI) (jud. Neamț) a fost cercetată în anii 1991-1992 de către arheologul D. Hordilă, cu ocazia lucrărilor de consolidare a bisericii catolice locale. Au fost descoperite 74 de schelete umane provenind din morminte de înhumare (unele duble) (Hordilă 2000). Din punct de vedere tipologic, această serie scheletică prezintă un fond dinaroido-nordoid, cu influențe est-euroipoide (ostice). La scheletele masculine predomină elementele mediteranoide, iar la cele feminine, elementele dinaroido (Cantemir, Botezatu 1995b). Din punct de vedere tipologic ponderea este în favoarea caracterelor mediteranoide, mai accentuată la seria feminină, dar în amestec cu alte fenotipuri. Următoarele ca pondere sunt caracterele est-euroipoide, urmate de cele dinaroido și nordoide. Extrem de rar sunt exprimate caracterele alpinoide și proto-euroipoide. S-au decelat și caractere mongoloide, întocmai ca la majoritatea necropolelor medievale, însă într-un procent mai scăzut (1,2%).

Necropola de la Roman-Arhiiepiscopie (jud. Neamț) a fost cercetată pe parcursul a cinci campanii, între anii 1998-2004, mai întâi de către arheologul V. Ursachi, apoi de către arheologul G. D. Hânceanu. Au fost cercetate în total 210 morminte, din care au rezultat pentru analiză 226 de schelete (Hânceanu *et alii* 2021). Mormintele sunt datate în intervalul sec. XIV-XIX. Din totalul de 226 de indivizi, 118 sunt adulți (57 de sex masculin și 61 de sex feminin), iar 108 sunt sub-adulți (93 de indivizi au vârste cuprinse între 0-14 ani, iar 15 indivizi au între 14-18/20 ani).

Mortalitatea infantilă (*infans I + infans II*) înscrie 41,15%. Vârsta medie la deces este de 41,25 ani la bărbați și 39,67 ani la femei. Populația adultă, considerată a fi formată din indivizii ce au depășit vârsta de 20 de ani, are o speranță de viață de 24,17 ani la bărbați și de 21,68 ani la femei, ceea ce ne arată că este o populație tânără, cu o bună speranță de viață, care trăia în condiții de prosperitate. Din punct de vedere tipologic, populația este una cu un mixaj de caractere, dominate de formele mediteranoide, mai pronunțate la femei decât la bărbați, cu o codominanță a formelor est-europoide. Sunt prezente și caracterele dinaroidice și nordoide în proporții sensibil egale. Ca la mai toate populațiile medievale întâlnim și elemente mongoloide, dar atenuate. Este o populație cu o încărcătură patologică moderată, situație caracteristică pentru perioada medievală (Simalcsik, Simalcsik 2021).

Necropola de la Traian (sec. al XVI-lea) (jud. Neamț) a fost descoperită cu ocazia săpăturilor efectuate în stațiunea neolitică din comuna Traian, coordonate de către arheologul H. Dumitrescu. Au fost deshumate 28 de schelete umane, dintre care 12 aparțin unor copii, de unde s-au tras concluzii privind mortalitatea infantilă. Vârsta medie la deces în această serie s-a dovedit a fi destul de mică, ceea ce, alături de mortalitatea infantilă ridicată (de circa 43%), a condus spre o longevitate populațională generală redusă. Studiul antropologic a scos în evidență tipuri amestecate, care formează un metisaj dinaroido-alpinoido-nordoid. Alături de aceste componente majoritare au fost decelate și unele elemente mongoloide (Necrasov, Cristescu 1957).

Necropola de la Doina (sec. XIII-XIV) (jud. Neamț) a fost descoperită în anul 1959, cu ocazia săpăturilor de salvare coordonate de către arheologul M. Zamoșteanu în satul Doina din comuna Girov. Au fost decopertate 30 de morminte, din care au fost deshumate 33 de schelete. Acestea au fost analizate de antropologii ieșeni. Autorii constată prezența unui fond principal europoid în amestec cu elemente mongoloide. Elementele autohtone europoide (mediteranoide, nordoide, dinaroidice și proto-europoide atenuate) apar în diverse combinații. Caracteristicile mongoloide, mult mai puțin frecvente, sunt exprimate prin profilarea orizontală a feței și prin poziția oaselor nazale (Necrasov, Botezatu 1964).

Necropola de la Brad (sec. XIV-XIX) (jud. Bacău) a fost cercetată de către arheologul V. Ursachi în intervalul 1963-2004. Au fost descoperite și cercetate 962

de morminte (Ursachi *et alii* 2020). Au fost analizate antropologic 222 de schelete, dintre care 79 sunt adulți de sex masculin, 41 adulți de sex feminin și 102 sub-adulți. *Sex ratio* indică o pondere aproximativ dublă a bărbaților comparativ cu femeile. De subliniat este și faptul că aproape jumătate din populație nu a atins pragul de 20 de ani. Se înregistrează și o rată mică a supraviețuitorilor după vârsta de 60 de ani, corelată cu o speranță de viață la naștere a populației de la Brad de numai 22,39 ani. Media duratei de viață este de cca. 38 de ani la segmentul masculin și de doar 22,39 ani la cel feminin. Cu o osatură robustă și talie supramijlocie (cu media de 167,8 cm), bărbații prezintă un amestec tipologic în care predomină tipurile asociative nordico-dinardo-mediteranoide, dinardo-nordico-est-euroipoide și mediteranoido-nordoide. Seria scheletică feminină prezintă osatură gracilă, cu statura medie de 157,6 cm, înscrisă în categoria supramijlocie. Din punct de vedere tipologic, scheletele feminine de la Brad prezintă tipurile asociative mediteranoido-nordoide, mediteranoido-dinardoide și alpino-mediteranoide. Caracterile mongoloide apar în cadrul populației cu o pondere de 1,7% și sunt amestecate cu tipurile dominante descrise mai sus. Populația prezintă o încărcătură paleopatologică ridicată, cu numeroase patologii, anomalii și trăsături epigenetice (Simalcsik, Simalcsik 2020).

Necropola de la Răchiteni (sec. al XVI-lea) (jud. Iași) a fost descoperită și cercetată de către arheologii V. Ursachi și D. Hordilă în anul 1999, cu care ocazie au fost decopertate 146 de morminte (unele suprapuse, altele duble sau multiple). Autorii săpăturii au reconstituit o parte dintre obiceiurile funerare practicate de acest grup populațional (Hordilă 2000). Dintre materialele osteologice rezultate din cele 146 de morminte, antropologii ieșeni au analizat 181 de schelete, dimensional și conformativ, morfologic și tipologic, dar și demografic. Rezultatele au arătat o eterogenitate tipologică a populației, în care predomină elementele dinardoide (46%), urmate de cele mediteranoide și proto-euroipoide autohtone brahicefalizate și gracilizate (22%). La acest mixaj se adaugă unele elemente est-euroipoide (18%) și nordoide (13%). Autorii pun accent pe prezența fondului tipologic dinaroido-mediteranoido-nordoid, în care elementele mediteranoide sunt considerate o dovadă a prezenței fondului autohton (Miu, Simalcsik, Simalcsik 2002; Miu, Știrbu, Istrate 2004).

Necropola din zona actualului complex Palas, fosta „Curte Domnească” (sec. al XVII-lea) din municipiul Iași a fost cercetată în anul 2008 de către arheologul S. Cheptea, fiind descoperită cu ocazia lucrărilor de amenajare a complexului comercial Palas din Iași. Au fost scoase la lumină 111 schelete umane provenite din 60 de morminte de inhumație. Materialul osteologic a fost cercetat de antropologul V. M. Groza, constituind subiectul tezei sale de doctorat. Autoarea a studiat scheletele individual și populațional, realizând analize demografice, paleopatologice și biotipologice. Rezultatele accentuează structura inedită a acestui grup. Din punct de vedere tipologic se constată un polimorfism accentuat, în care toate

elemente prezente (dinaroide, mediteranoide, alpinoide, nordoide și est-europoide) aparțin marelui grup europoid. Predominante sunt elementele dinaroido și cele mediteranoide. Complexul biotipologic poate fi denumit ca fiind o formațiune structurală dinaroido-mediteranoido-alpinoidă, în care elementele nordoide și est-europoide ocupă un loc secundar. Din punct de vedere demografic, studiul a oferit mari surprize: ponderea însemnată a scheletelor de sex masculin, absența copiilor (0-14 ani) și a longevivilor (trecuți de 60 ani). Autoarea avansează ipoteza conform căreia aceste schelete ar fi aparținut unor oșteni moldoveni – o parte din efectivul de război al unui anumit domnitor sau chiar din suita Curții Domnești, situație ce ar explica înhumarea defuncțiilor în apropierea edificiului (Groza 2015).

Necropola bisericii Banu (sec. XVI-XIX) din municipiul Iași a fost descoperită și cercetată în anul 2011 de către arheologii din Iași, sub coordonarea S. Cheptea, cu ocazia reabilitării lăcașului de cult cunoscut și sub numele „biserica calicilor”. Au fost decopertate 67 de schelete provenite din morminte de înhumare. Analiza materialului osteologic uman a fost realizată de antropologii ieșeni. Studiul demografic a arătat o mortalitate infantilă destul de ridicată (27%), iar în rândul adulților, o mortalitate mai mare în rândul bărbaților comparativ cu femeile. Durata medie de viață a fost calculată ca fiind de circa 35 ani, valoare ce se încadrează în mediile celorlalte necropole sincrone. Din punct de vedere tipologic, autorii constată prezența elementelor est-europoido-dinaroido, mediteranoide și alpinoide. Frecvențe mai mici înscriu elementele nordoide și est-europoide (ostice). Fondul de bază este unul dinaroido-mediteranoido-alpinoid (Groza *et alii* 2013).

Necropola bisericii „Sf. Nicolae-Ciurchi” (sec. XVI-XVIII) din municipiul Iași a fost investigată în anul 2007 de către arheologii ieșeni, sub coordonarea S. Cheptea. Săpăturile s-au impus în scopul realizării unui ansamblu de locuințe colective și parcări subterane. Au fost scoase la lumină 680 de schelete (înhumate și reînhumate) provenite din peste 300 morminte. Conform inventarului funerar, necropola a fost încadrată cronologic în sec. XVI-XVIII. Materialul osteologic a fost studiat de colectivul ieșean de antropologi, atât din punct de vedere demografic, cât și bioantropologic. Au fost reconstituiți indicatorii demografici principali (rata de mortalitate, durata medie de viață, speranța de viață la naștere și după 20 de ani, *sex ratio*, etc.). Autorii au constatat o longevitate ieșită din comun pentru acest grup populațional din târgul ieșean. Celelalte aspecte rezultate din analiză se încadrează în tendințele generale de mixaj populațional din perioada medievală târzie. Din punct de vedere tipologic, predomină elementele mediteranoido-dinaroido, la care se alătură influențele nordoide, alpinoide și cele de factură est-europoidă. Se poate deduce prezența unui amestec populațional intens, explicat prin procesul de urbanizare al târgului Iași în acea perioadă, implicit a tipurilor antropologice diverse care s-au perindat prin această regiune (Groza *et alii* 2011; Simalcsik *et alii*

2012). Antropologii ieșeni au realizat și un studiu paleopatologic, în care, printre numeroasele patologii la nivel cranian și postcranian, subliniază o incidență destul de ridicată a disrafismului spinal ocult (*spina bifida occulta*) la nivelul osului sacrum (Simalcsik, Groza 2021; Daschievici *et alii* 2021).

Necropola de la Trifești (sec. XIII-XIV) (jud. Iași) a fost inițial cercetată în anul 1959, când arheologul ieșean I. Ioniță a descoperit 22 de schelete provenite din morminte de inhumație. Materialul a fost studiat antropologic și publicat în anul 1970 de către D. Botezatu și Gh. Ștefănescu. Săpăturile au fost reluate în anul 1981 de către arheologul V. Spinei, moment în care au mai fost descoperite 62 de morminte, din care au rezultat 65 de schelete. Din întreaga serie, formată din 87 schelete, 53% au fost determinate ca aparținând unor copii cu vârste la deces cuprinse în intervalul de vârste 0-14 ani (*infans I* și *infans II*), de unde se poate deduce mortalitatea infantilă extrem de ridicată a acestei populații. Scheletele adulte au fost analizate morfometric și tipologic, iar rezultatele au încadrat populația în grupul europoid, în care se găsesc mixturi între elementele mediteranoide (dominante) și cele alpinoide și dinaroid, dar și mixturi între elementele alpinoide și dinaroid. Apare și metisajul între caracterele mediteranoide brahicefalizate și cele proto-europeide gracilizate (Botezatu, Cantemir, Miu 1987).

Necropola de la Lăpușna (sec. XV-XVII) (Republica Moldova) a fost descoperită și cercetată parțial în anul 2013 de către arheologii de la Institutul Patrimoniului Cultural din Chișinău, sub îndrumarea arheologului I. Ursu și sub egida Agenției Naționale Arheologice. Au fost scoase la lumină vestigii cu importanță istorică, printre care și 23 de schelete umane provenite din morminte de inhumație (opt masculine, 10 feminine și cinci sub-adulte). Materialul osteologic a fost analizat de antropologii din Iași, care prin analiza acestui segment al populației medievale locale, oferă posibilitatea întregirii tabloului antropologic populațional local, ajutând la creionarea unui crâmpei din viața de zi cu zi a locuitorilor târgului medieval Lăpușna. Sperața de viață la naștere a fost calculată ca fiind de doar 31 ani. Vârsta medie la deces a segmentului populațional adult masculin este de 37,9 ani, iar a celui feminin, de 38,5 ani. Repartiția pe sexe arată o pondere ușor mai mare a femeilor față de bărbați, ceea ce indică un indice de masculinitate scăzut, ce se poate traduce prin existența frecventelor evenimente conflictuale/războinice în sânul comunității. Autorii semnaleză numeroase patologii la nivel dentar (carii, pierderi dentare produse *antemortem*, tartru dentar supragingival). La nivel postcranian, așa cum era de așteptat, osteoartrita apare cel mai frecvent, în special la nivelul coloanei vertebrale. Sunt evidențiați numeroși indicatori ai efortului fizic cotidian depus de indivizii de la Lăpușna, dar și o serie de alte indicii ce pot oferi informații interesante despre parturiție, de exemplu, sau despre carențele alimentare și bolile infecțioase suferite în timpul copilăriei (Simalcsik, Ursu, Bejenaru 2015).

Necropola de la Lozova-La hotar cu Vornicenii (sec. XIV-XV) (Republica Moldova) a fost cercetată interdisciplinar în anii 2010-2011 de către specialiștii din Chișinău și Iași, sub coordonarea arheologilor L. Bacumenco-Pîrnău, V. Vornic și I. Ursu din Chișinău. S-a descoperit un cimitir ce aparține unei comunități locale creștine. Scheletele scoase la lumină provin de la defuncți înhumați cu capul spre vest și privirea spre răsărit, în decubit dorsal, cu picioarele întinse și antebrățele îndoite din coate, cu palmele așezate pe abdomen, piept sau umeri (Bacumenco-Pîrnău, Vornic, Ursu 2011; Vornic *et alii* 2012). Au fost scoase la lumină 51 de schelete umane provenite din 50 morminte de inhumație (un singur mormânt este dublu). Materialul osteologic a fost analizat de antropologii din Iași. Rezultatele obținute s-au dovedit a fi extrem de interesante, autorii ajungând la concluzii importante cu privire la unele aspecte antropometrice, tipologice, paleopatologice și demografice. Mortalitatea în rândul copiilor și adolescenților este de aproape 40%, ceea ce înseamnă că mai mult de o treime din populație nu a atins vârsta adultă. Speranța de viață la naștere a fost calculată ca fiind de doar 27,23 ani. Tipologia seriei osteologice din Lozova se încadrează în tendințele generale de amestec populațional din perioada medievală târzie: fond principal exprimat prin predominanța elementelor mediteranoide, cu influențe nordoide (în special la bărbați), dinaroide, alpinoide și est-europoide. Observațiile paleopatologice, privite în corelație cu principalii indicatori paleodemografici, oferă informații prețioase despre mediul de viață și condițiile socio-economice în care această comunitate își desfășura activitățile cotidiene. Anomaliile osoase și elementele patologice semnalate pe cele 51 de schelete sunt numeroase, ceea ce sugerează o comunitate destul de închisă din punct de vedere demografic. Intervalele de vârstă în care au fost semnalate anomaliile și/sau patologiile explică întrucâtva mortalitatea la diferite grupe de vârstă. Acest grup populațional, după părerea autorilor, era unul sedentar, viețuia într-o zonă geografică suficient de rece și umedă, iar condițiile climatice au favorizat dezvoltarea afecțiunilor reumatismale. Pe de altă parte, prezența ridicată a osteoartritei „povestește” despre grelele condiții de viață cu care se confruntau zi de zi membrii comunității: ridicau și cărau frecvent și repetitiv poveri, își utilizau intens brațele în munci compatibile cu utilizarea uneltelor agricole, obișnuiau să stea în timpul activităților în poziție chircită sau în genunchi, mergeau pe teren accidentat, pe distanțe lungi, cu poveri pe spate, viețuiau în condiții precare, aveau o alimentație săracă în vitamine și oligoelemente (Simalcsik 2012; Simalcsik, Simalcsik, Groza 2014).

Necropola de la Bârlad (sec. XII-XVIII) (jud. Vaslui) a fost descoperită cu ocazia efectuării unor săpături edilitare desfășurate în anul 1987. Responsabil de desfășurarea săpăturilor a fost arheologul V. Palade. Au fost decopertate în total 36 de schelete: două provenite din morminte încadrate cronologic în sec. XII-XIII, 26 de schelete – în sec. al XVI-lea și un schelet – în sec. al XVIII-lea. Un număr de șapte

schelete nu au ajuns la analiză. Autorii analizei susțin că acestea ori s-au pierdut în timpul transportului de la șantier la laboratorul de antropologie, ori nu au fost scoase din pământ. Analiza antropologică relevă existența unui amestec populațional în care se găsesc elemente mediteranoide, nordoide și proto-euroipoide gracilizate, alături de cele dinaroido, nordoide și est-euroipoide mult mai slab reprezentate. Autorii subliniază absența elementelor mongoloide (Botezatu, Miu, Cantemir 1989).

Necropola de la Vânători (sec. XVI) (jud. Galați) a fost cercetată de către arheologii din Tecuci, săpăturile fiind coordonate de M. Nicu. S-au descoperit 53 de schelete provenite din 70 de morminte de inhumație. Materialul osteologic a fost analizat de antropologii din Iași, care constată existența unui complex tipologic mediteranoide-dinaroido-alpinoide. Predominante sunt caracterele mediteranoide locale (Miu, Botezatu 2005).

Considerații paleodemografice comparative

În Tabelul 1 prezentăm câteva date paleodemografice, așa cum au fost înregistrate în diverse lucrări de specialitate publicate anterior de autorii studiilor antropologice. Pentru unele necropole am unificat, recalculat și remodelat datele, pentru ca în reprezentarea tabelară să aibă o formă cât mai unitară, dar și pentru a le putea compara la unison.

Din cele 25 de necropole luate în studiu, doar șapte au fost cercetate complet sau aproape complet și anume: Hudum, Brad, Săbăoani-Berindești, Roman-Arhiiepiscopie, Răchiteni, Complex Palas „Curtea Domnească” și Biserica „Sf. Nicolae Ciurchi”. În cazul unor necropole am avut la dispoziție un număr de indivizi reprezentativ statistic pentru a ne folosi de toți parametrii demografici, iar în cazul altora am reușit să fructificăm doar parțial anumiți indicatori demografici.

Mortalitatea pe sexe (*sex ratio*)

Primul indicator luat în considerație este structura pe sexe, indicele *sex ratio*. Acest parametru înregistrează valori supraunitare pentru 13 din cele 25 de necropole. Dintre cele 13 necropole unde avem un număr mai însemnat al deceselor în rândul populației masculine, în cazul a cinci necropole acest parametru este ≥ 2 . Acest fapt este cauzat de eroarea de eșantionaj coroborată cu lipsa analizei pentru toți indivizii din necropole. În cazul necropolelor săpate exhaustiv, *sex ratio* are valori ușor subunitare sau supraunitare. Excepție face necropola de la Brad, care înregistrează o valoare sensibil apropiată de 2.

Mortalitatea pe categorii de vârste

Mortalitatea în rândul copiilor în intervalul de vârstă 0-14 ani atinge valori însemnate, situație obișnuită pentru perioada medievală, când bolile copilăriei și

sărăcia, dublate de lipsa cunoștințelor medicale, făceau ravagii. Acest indicator este diferit de la o așezare la alta, rezultat al condițiilor diferite de viață de la o localitate la alta. Dintre necropolele studiate exhaustiv, valoarea cea mai mică a mortalității în rândul copiilor se înregistrează la necropola Bisericii „Sf. Nicolae-Ciurchi”, cu 17,94%, iar valoarea cea mai mare, de 41,15%, la necropola de la Brad (**Tab. 1**).

Mortalitatea juvenilă, adică a acelor indivizi cu vârste cuprinse între 14-18/20 ani, este diminuată față de perioada copilăriei, fapt datorat creșterii imunității organismului și a puterii crescute de adaptare la schimbările de mediu. Valoarea cea mai mică a mortalității juvenile (0,55%) este înregistrată la Răchiteni, la polul opus fiind necropola de la Hudum, cu 20,09%. Din valorile înscrise în tabelul 1 deducem că la toate necropolele analizate valorile mortalității juvenile se înscriu între aceste limite. Excepție face necropola de la Piatra Neamț *Bâtca Doamnei*, unde acest indicator are valoarea de 25%, cu mențiunea că această serie scheletică nu are un număr reprezentativ statistic de indivizi, drept urmare valoarea procentuală nu poate fi considerată conformă cu realitatea.

Mortalitatea în rândul adulților tineri (intervalul de vârstă 20-30 ani) nu depășește o cincime pentru niciuna dintre cele 25 de necropole studiate. Cel mai mare procent al mortalității la adulții tineri este înregistrat la necropola de la Palas „Curtea Domnească”, cu o valoare de 18,92%, iar cea mai mică, la Răchiteni, de 7,18%. Decesele în rândul adulților tineri sunt cele mai puține, datorită faptului că în această perioadă biologică organismul este cel mai puternic și viguros, cu imunitatea ridicată. Acest interval (20-30 ani) corespunde cu perioada optimă de reproducere.

Mortalitatea maturilor (interval cuprins între 30-60 ani) este, de asemenea, ridicată, înregistrând la această etapă de vârstă cam jumătate din numărul total al deceselor. Necropolele de la Siret Oraș (cu 70,4%) și Gherăești (cu 68,91%) înregistrează cele mai ridicate valori în acest interval. La polul opus, cu cele mai puține decese în rândul maturilor, se află necropolele de la Trifești (cu 13,64%) și Vânători (cu 23,0%). La multe dintre necropolele luate în studiu remarcăm pentru etapa 30-60 ani o mortalitate ridicată în rândul femeilor.

La categoria de vârstă 60-X ani (adulți bătrâni) numărul deceselor este diminuat. Cel mai ridicat procent la această categorie de vârstă se înregistrează la necropolele de la Secu (12,4%) și Roman-*Arhiepiscopie* (9,73%). În cazul mai multor necropole nu avem înregistrat nici măcar un decedat la această categorie de vârstă.

Speranța de viață/durata medie de viață

Speranța de viață la naștere este cuprinsă între 18,9 ani (la Vânători) și 35,92 ani (la Palas „Curtea Domnească”). Dacă luăm în considerație numai necropolele cu un număr de indivizi semnificativ statistic, cea mai mică speranță de viață se

înregistrează la Hudum (de 21,95 ani), iar cea mai mare rămâne tot valoarea de la Palas „Curtea Domnească”.

Durata medie de viață, calculată pe sexe, înregistrează valori mai ridicate la bărbați comparativ cu femeile, situație valabilă pentru majoritatea necropolelor comparate. Excepțiile sunt înregistrate la Piatra Neamț „Curtea Domnească” (36 ani la bărbați și 39 ani la femei), Biserica Banu (46,76 ani la bărbați și 50,39 ani la femei) și Lăpușna (37,9 ani la bărbați și 38,5 ani la femei). Cea mai mare durată medie de viață pentru bărbați este înregistrată la Răchiteni, cu o valoare de 51,9 ani, iar pentru femei, la Lozova, de 50,39 ani. La popul opus, cea mai mică durată medie de viață pentru bărbați o regăsim în necropola de la Piatra Neamț „Curtea Domnească” (de 36 ani), iar pentru femei, la Bârlad (de doar 34,56 ani).

Dimensiunea populației

Un alt parametru demografic important este dimensiunea populației la un anumit moment istoric. Acest parametru a fost calculat după formula elaborată de D. H. Ubelaker (Ubelaker 1978). Acest parametru poate fi calculat doar pentru necropolele care au fost investigate exhaustiv.

Mai întâi este cazul necropolei de la Brad, unde eșantionul este format din 222 schelete provenite din 202 morminte. În total, în necropolă au fost repertoriate 962 morminte și o groapă comună în care au fost depuse oseminte provenite de la câteva sute de schelete, approximate la maximum 350. Perioada de folosință a cimitirului a fost de +400 de ani. Luând în considerație toți indicatorii necesari pentru a aplica calculul, dimensiunea populației localității Brad ajunge să fie estimată la 82 de indivizi. Valoarea obținută de autori este confirmată documentar, fiind foarte apropiată de realitatea anului 1887, când comuna Negri, în componența căreia intra și satul Brad, avea 26 de case, cu 20 de familii, din care 22 de contribuabili și 84 de locuitori. La acea dată deja era înființată și Școala de agricultură „Ion Ionescu” (Simalcsik, Simalcsik 2020; Ursachi *et alii* 2020).

O altă necropolă care a oferit un rezultat bun al dimensiunii populației, apropiat de realitatea vremurilor, este necropola de la Săbăoani-Berindești. „Însumând cele două valori estimate anterior, obținem un total al populației medievale de la Săbăoani de 365 indivizi, valoare ce se apropie foarte mult de cele ale cronicilor vremii (jurnale de călătorie, înscrisuri bisericești). Putem aprecia că rezultatele obținute de noi în ceea ce privește dimensiunea populației, cel puțin pentru perioada medievală a așezării Săbăoani, pot fi luate ca reper, deoarece sunt similare cu cele găsite în înscrisuri...” (Simalcsik 2021, p. 117).

Cu titlu de noutate, am recalculat dimensiunea populației și pentru necropola de la Hudum, prima estimare a acestui parametru fiind realizată de G. Miu (Miu *et alii* 2003), care a calculat, pe baza a 631 de schelete și o durată maximă de

folosire a cimitirului de 150 de ani, o dimensiune a populației de 85 de indivizi. Pentru această serie scheletică, grație disponibilității mai mari și mai diverse a determinărilor antropologice, acest parametru a fost reconsiderat. Am luat în calcul cele 651 de morminte cercetate arheologic, din care au rezultat 642 de indivizi/schelete. Pentru un număr de 70 de morminte nu dispunem de date antropologice, dar prezumăm că în acestea a fost descoperit cel puțin câte un schelet, ceea ce ne determină mărirea eșantionului cu 70 de indivizi. Ajungem astfel la un număr total de 712 indivizi/defuncți înhumați în necropola de la Hudum, într-un interval de 150 de ani (durata de folosire a cimitirului). Cu aceste date, coroborate cu moartea prematură (cca. 42 de indivizi), ajungem la o populație recalculată de 113 indivizi.

Este clar că pentru localități mai mari, cu mai multe necropole sincrone, aceste calcule nu sunt elocvente. Ne referim la necropolele din Iași, Roman, Botoșani, Siret sau Piatra Neamț. Ar trebui să ne raportăm la toate necropolele sincrone și să însumăm rezultatele. O altă condiție obligatorie pentru un astfel de calcul este ca acestea să fie cercetate integral/exhaustiv.

Considerații tipologice comparative

Pentru a putea contura un tablou mai clar despre tipologia vremurilor medievale, trecem în revistă principalele caractere de bază ale fiecărui tip antropologic ce poate fi decelat în populațiile medievale, așa cum le descrie și P. Boev în publicația sa din anul 1972. Este general cunoscut că o formă tipologică unitară nu se poate regăsi în nicio populație, mai ales medievală; aspectul fenotipic individual și populațional este un amalgam de tipologii cu o pondere mai mare sau mai mică a diverselor forme, cu o dominantă a unui tip antropologic sau a mai multora.

Cel mai răspândit tip antropologic la populațiile Moldovei medievale este cel **mediteranoid**, caracterizat prin statură scheletică mică sau mijlocie, osatură gracilă, craniu mezo-dolicocran (alungit și îngust), ortocran și metriocran, frunte îngustă (eurimetopă), față cu tendință de îngustare (mezenă spre leptenă), nas variabil, pomeți scunzi dispuși parasagital, orbite mezoconci (mijlocii) sau hipsiconci (înalte) și mandibulă gracilă, scundă, cu simfiză proeminentă.

Forma **dinaroidă** se caracterizează prin statură scheletică înaltă, calotă înaltă, hipsicrană, de la mezocrană la brahicrană accentuată, occipital aplatizat și extrem de scurt, relief cranian moderat, orbite aproape rotunde, față înaltă (leptoprosopă), nas leptorin (foarte înalt și îngust) și mandibulă înaltă cu ram înclinat.

O altă formă este cea **nordoidă**, care se caracterizează prin statură scheletică înaltă, craniu mezo-dolicocran, hipsicran și acrocraan, înalt și macrodimensionat, frunte teșită, față înaltă, relief cranian accentuat, orbite moderat de înalte, mezoconci, pomeți moderat dezvoltăți și dispuși intermediar față de temporale, nas înalt și îngust (leptorin) și mandibulă robustă, relativ înaltă și masivă.

Forma *est-europoidă* este definită de un ansamblu specific de caractere, dominate de un schelet robust, statură scheletică supramijlocie, calotă moderat brahicrană sau mezocrană, frunte largă, occipital plat, relief cranian dezvoltat, față scurtă și largă de tip mezen și mezoprosop, pomeți reliefați dispuși în plan cu frontalul, fosă canină bine conturată, orbite mezoconci sau cameconci (scunde), nas mezorin spre camerin (larg și scurt), ușor prognatism alveolar sau mezonatism, mandibulă robustă, masivă și înaltă la nivelul corpului, cu ram vertical scurt și larg.

Forma *proto-europoidă* apare în seriile studiate destul de frecvent, caracterizându-se prin osatură foarte masivă și robustă, calotă doliocrană accentuată, relief cranian foarte dezvoltat, față largă, orbite cameconci, pomeți masivi, reliefați, dispuși în același plan cu frontalul, fosă canină superficială sau absentă și mandibulă largă.

Forma *alpinoidă* este caracterizată de un schelet gracil sau mediu de robust, talie scheletică supramijlocie, craniu scund și scurt, rotunjit, calotă brahicrană sau chiar hiperbrahicrană, occipital bombat, față mezoprosopă sau euriprosopă, nas mezorin sau camerin (drept, scurt și larg) și distanță interorbitară mare.

Trăsăturile *mongoloide* se manifestă într-o mică proporție în populația medievală a Moldovei (**Tab. 2**), fiind exprimate prin statură scheletică supramijlocie spre înaltă, calotă brahicrană, prognatism subnazal, față largă și aplatizată, slab profilată în plan orizontal, fosă canină superficială, incisivii centrali lați cu aspect de „lopățică”, pomeți foarte dezvoltați, accentuat frontalizați, orbite scunde, distanță interorbitară mare și mandibula robustă.

În tabelul 2 am sintetizat datele de ordin tipologic din punct de vedere cantitativ, înscrind fiecare tip antropologic ce se regăsește în populațiile analizate. Pentru unele populații acest procent apare în studiile de specialitate publicate anterior, pentru altele l-am estimat din descrierea individuală sau populațională din diversele surse avute la dispoziție.

Tipul antropologic mediteranoid este dominant în tabloul general al epocii (**Tab. 2**). În anumite necropole caracterele mediteranoide înregistrează $\geq 40\%$ din ponderea totală a caracterelor tipologice; este cazul necropolelor de la Bârlad, Biserica „Sf. Nicolae Ciurchi”, Vânători și Siret „Sf. Treime”. În unele necropole caracterele mediteranoide domină clar, cu o pondere $\geq 50\%$; este cazul necropolei da la Piatra Neamț-Bâtca Doamnei (50%) și Săbăoani-Berindești (51%).

Un caz special este cel al necropolei de la Traian (secolul XVI). Cu toate că autorii studiului antropologic nu semnaleză prezența tipului mediteranoid în necropolă, nu se poate exclude prezența acestuia, deoarece aceeași autori susțin apartenența acestei populații la grupul *Europoid*, ceea ce ar putea confirma existența amalgamată a tipologiei mediteranoide. Autorii scot în evidență tipurile amestecate, le remarcă

doar pe cele care formează un metisaj de tip dinaroido-alpinoideo-nordoid, alături de unele elemente mongoloide (Necrasov, Cristescu 1957). Numărul total de indivizi cercetați reprezintă doar o mică parte din necropolă. Presumpția ca tipul mediteranoid în amestec cu alte tipuri să fie de cel puțin 20%, este validată atât de apartenența subiecților la grupul tipologic *Europoid*, cât și de prezența masivă a acestui tip în toate celelalte necropole medievale. Astfel, putem considera că în această necropolă caracterele mediteranoide înregistrează cel mai mic procent din totalitatea necropolelor studiate.

Un alt tip antropologic cu o pondere însemnată și al doilea ca frecvență este cel dinaroid. Se regăsește la toate populațiile medievale la care ne referim în studiul de față. La 13 din cele 25 de necropole tipul antropologic dinaroid înregistrează o valoare de $\geq 30\%$ și, la fel ca la toate celelalte tipuri, se regăsește în amestec și are o prezență diferită de la o necropolă la alta. Necropola cu cea mai accentuată prezență a acestui tip antropologic este cea de la Răchiteni (46%). Necropolele de la Gherăești și de la Palas „Curtea Domnească” au de asemenea o reprezentativitate mare a caracterelor dinaroid, de 38% și respectiv de 35,3%.

Tipul antropologic nordoid este prezent la toate populațiile medievale din grupul de necropole luat în considerație. Caracterele nordoid sunt mai reduse ca frecvență și sunt pe locul al treilea ca reprezentativitate. Populațiile acestor necropole prezintă caracterele nordoid în procente diferite. La Siret Oraș acestea întrunesc 30%, iar la Siret „Sf. Treime”, Piatra Neamț *Bâtca Doamnei*, Gherăești, Doina și Trifești, câte 25% din totalul caracterelor tipologice.

Prezența formelor est-europoide se situează pe locul al patrulea. Acestea se regăsesc în toate necropolele investigate. Cea mai mare pondere este înregistrată în necropolele din județul Neamț, la Roman-*Arhiepiscopie* (26%) și la cele două necropole de la Piatra Neamț *Bâtca Doamnei* (20%) și Dărmănești (20%) și în necropola de la Lăpușna (20%).

Tipologia alpinoică este mult mai slab reprezentată și se clasează pe poziția a cincea ca frecvență. Aceste trăsături înregistrează o pondere $\geq 15\%$ la doar trei necropole – Palas „Curtea Domnească” (15,26%), Traian (15%) și Lozova (15%). În șase din cele 25 de necropole formele alpinoide nu se regăsesc.

Formele proto-europoide sunt și mai slab reprezentate decât cele alpinoide. Necropola de la Hudum se situează în fruntea necropolelor cu caractere tipologice proto-europoide, cu un prag de 21%, devansând cu peste 5% necropolele de la Piatra Neamț-Dărmănești și Secu, unde caracterele proto-europoide înregistrează 15%, și Bârlad, Buhalnița și Hangu, unde înregistrează 10%. O situație aparte este cea din necropola de la Hudum, unde tipologia proto-europoică (21%) le devansează pe cele dinaroid (13%), est-europoide (8%) și alpinoide (3%). În 10 necropole nu se regăsesc caracterele proto-europoide.

Tipul antropologic mongoloid nu poate fi trecut cu vederea, deși este slab reprezentat – doar prin câteva caractere și izolat, la doar câțiva indivizi din unele necropole. Trăsăturile mongoloide sunt cel mai bine reprezentate și ating un procent de 5% la populația din necropola de la Lozova. În necropolele de pe malul drept al Prutului ponderea acestora nu depășește 3% (de exemplu, la necropola de la Săbăoani-Berindești). La mai mult de jumătate dintre necropole, 13 la număr, aceste caractere lipsesc. Reamintim că trăsăturile mongoloide sunt alohtone și, cel mai probabil, au fost aduse de purtătorii lor în perioada invaziilor mongole.

Concluzii

Cele 25 de necropole pe care se axează studiul comparativ se situează cronologic pe parcursul mai multor secole, din sec. al XIII-lea și până în sec. al XIX-lea (doar patru necropole ating sec. al XIX-lea). Majoritatea necropolelor întrunesc asemănări, atât din punct de vedere demografic, cât și tipologic. 23 de necropole sunt de pe actualul teritoriu al României și două de pe cel al Republicii Moldova. Analiza de față a avut în vedere un total de ± 3934 de schelete/indivizi.

Mortalitatea în perioada copilăriei (0-14 ani) înscrie valori mari în toate necropolele, atingând valoarea maximă la Brad (41,15%). În perioada juvenilă (14-18/20 ani) mortalitatea se reduce, fiind trecute pericolele bolilor copilăriei. Valoarea maximă pentru categoria juvenilă este înregistrată la Hudum (20,09%). Odată cu înaintarea în vârstă și atingerea vârstei adulte (20-30 ani) are loc și creșterea imunității naturale, a robustității fizice și fiziologice, astfel încât mortalitatea scade din nou în toate necropolele. Cea mai mare valoare este înregistrată la Palas „Curtea Domnească” (18,92). Mortalitatea maturilor (30-60 ani) este însemnată și reprezintă mai bine de jumătate din numărul total al deceselor pentru majoritatea necropolelor, cu o maximă atinsă de populația din necropola de la Siret Oraș (70,4%). Supraviețuitorii pragului de 60 de ani sunt puțini, situație valabilă pentru toate necropolele.

Speranța de viață la naștere este corelată cu mortalitatea la vârste mici și are un maxim înregistrat la Hudum (21,95 ani). Durata medie de viață este mai mare la bărbați comparativ cu femeile. Acest lucru este datorat faptului că perioada sarcinii pentru femei este una critică, cu stres fiziologic accentuat și cu riscuri majore de deces. În condițiile unei vieți cu igienă precară, fără asistență medicală și hrană corespunzătoare, acest stres sporește, ducând nu arareori la decese în timpul parturii sau *postpartum*. Cea mai mare durată medie de viață la bărbați este de 51,9 ani (la Răchiteni) și depășește durata medie de viață maximă înregistrată la femei 50,39 ani (la Lozova). Cea mai mică durată medie de viață pentru bărbați este de 36 ani (la Piatra Neamț „Curtea Domnească”) și depășește minima feminină de 34,56 ani (la Bârlad).

Din punct de vedere tipologic asemănările sunt mai pronunțate în cadrul necropolelor comparate. Toate au o dominantă și se încadrează în tipologia *Europoidă*. La marea majoritate a necropolelor domină formele mediteranoide, urmate de cele dinaroide. Caracterele dinaroide sunt dominante doar în opt necropole. Cele nordoide nu domină în nicio necropolă, însă în șase situații ocupă poziția a doua după caracterele mediteranoide. Caracterele est-euroipoide sunt mai frecvente decât cele alpinoide și proto-euroipoide. Caracterele proto-euroipoide ocupă poziția a doua într-un singur caz (necropola de la Hudum), însă sunt la egalitate cu cele nordoide. Formele mongoloide le regăsim doar în 11 din cele 25 de necropole comparate, fiind slab sau foarte slab reprezentate.

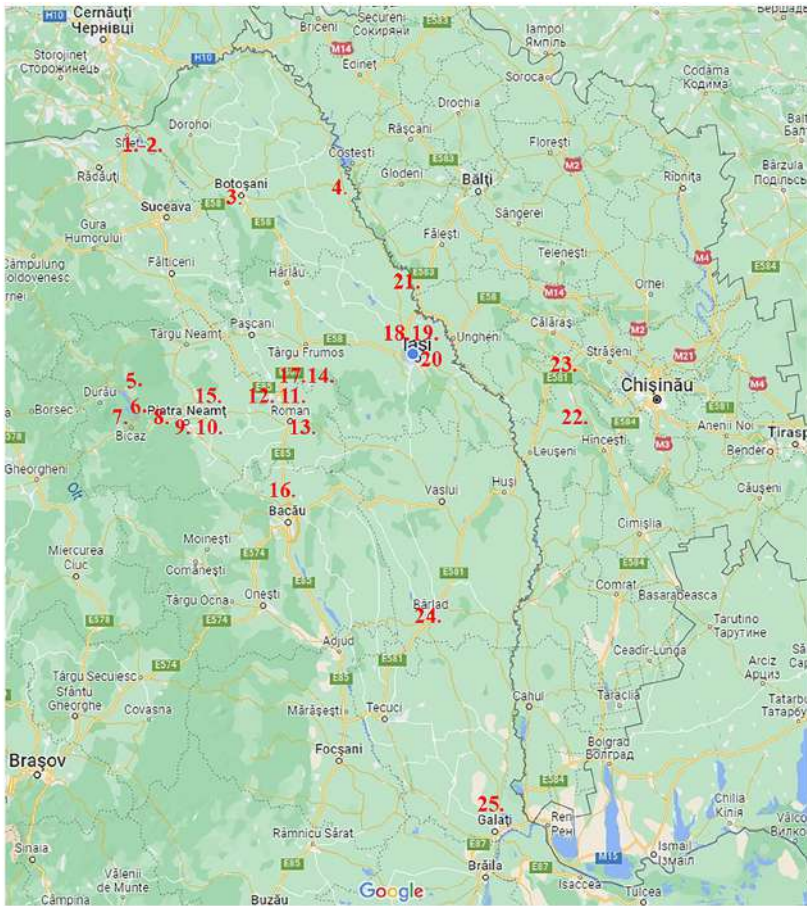
Astfel, tipologia dominantă în necropolele luate în considerație este cea *Europoidă*, cu formele sale amestecate: mediteranoido – dinarico – nordoide, dinaro – mediteranoido – nordoide cu elemente est-euroipoide, alpinoide și proto-euroipoide, la care se adaugă formele alohtone mongoloide. Noi descoperiri și analize dublate de cercetări comparative mai extinse sperăm să aducă în viitor alte particularități fenotipice ale populațiilor Moldovei medievale, dar și comparativ cu alte regiuni istorice din România.

Bibliografie

- Antoniou, Obreja 1985:** S. Antoniu, C. Obreja, *Studiul antropologic al scheletelor medievale de la Hudum-Botoșani din secolele XIII-XV*, Arheologia Moldovei 10, 1985, p. 89-96.
- Bacumenco-Pîrnău, Vornic, Ursu 2011:** L. Bacumenco-Pîrnău, V. Vornic, I. Ursu, *Descoperiri arheologice în situl medieval de la Lozova*, Akademos 2 (21), 2011, p. 120-122.
- Biasutti 1959:** R. Biasutti, *Le razze e i popoli della Terra, vol. I-IV*, Unione Tipografico – Editrice Torinese, Torino, Italia, 1959.
- Boev 1972:** P. Boev, *Die Rassentypen der Balkanhalbinsel und der Ostagaischen Inselwelt und deren Bedeutung fur die Herkunft ihrer Bevolkerung*, Verlag der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften, Sofia, 1972.
- Botezatu, Cantemir, Miu 1987:** D. Botezatu, P. Cantemir, G. Miu, *Observații antropologice asupra materialului osteologic uman de la Trifești (jud. Iași), datând din perioada feudală timpurie (sec. XIII-XIV)*, Arheologia Moldovei XI, 1987, p. 247-257.
- Botezatu, Cantemir, Simalcsik 2004:** D. Botezatu, P. Cantemir, R. Simalcsik, *Cimitirul medieval de la Siret – jud. Suceava. Studiu antropologic*, Anuarul Complexului Muzeal Bucovina XXIX-XXX, I, 2004, p. 399-409.
- Botezatu, Miu, Cantemir 1989:** D. Botezatu, G. Miu, P. Cantemir, *Studiul paleoantropologic al materialului osteologic descoperit la Bârlad, datând din perioada feudală (sec. XII-XIII e. n.)*, Studii și cercetări de antropologie 26, 1989, p. 3-9.
- Botezatu, Ștefănescu 1970:** D. Botezatu, Gh. Ștefănescu, *Contribuții la studiul antropologic al populației feudale timpurii din Moldova din sec. XIII e. n.*, Studii și cercetări de antropologie 7, 1, 1970, p. 13-18.
- Bunak, Nesturkh, Roginskiy 1941:** V. V. Bunak, F. Nesturkh, Ya. Roginskiy, *Antropologiya: kratkiy kurs*, Gos. uch.-ped. izd-vo Narkomprosa RSFSR, Moskva, 1941 // В. В. Бунак, Ф. Нестурх,

- Я. Рогинский, *Антропология: краткий курс*, Гос. уч.-пед. изд-во Наркомпроса РСФСР, Москва, 1941.
- Cantemir, Botezatu 1995a:** P. Cantemir, D. Botezatu, *Considerații antropologice asupra materialelor osteologice medievale de la Siret*, Arheologia Moldovei XVIII, 1995, p. 251-262.
- Cantemir, Botezatu 1995b:** P. Cantemir, D. Botezatu, *Caracterizarea antropologică a populației feudale de la Gherăești (jud. Neamț)*, Studii și cercetări de antropologie 32, 1995, p. 3-7.
- Cantemir, Botezatu 1996:** P. Cantemir, D. Botezatu, *Studiul antropologic al materialelor osteologice de la Ștefănești, Campania 1993*, Studii și Cercetări de antropologie 33, 1996, p. 15-19.
- Constantinescu, Greer 2016:** M. Constantinescu, S. Greer, *Analiza antropologică a unui lot de schelete de la Curtea Domnească*, în: Gh. Dumitroaia (Coord.), *Piatra Neamț: Curtea Domnească: rapoarte arheologice*, Ed. „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2016, p. 299-321.
- Daschivici et alii 2021:** M.-A. Daschivici, Gh. Petraru, S. Teacu, A. Simalcsik (Coord.), *Monografia bisericii Sf. Nicolae-Ciurchi din Iași. Date istorice și statistice (1754-2021)*, Ed. Pim, Iași, 2021.
- Groza 2015:** V.-M. Groza, *Cercetări paleoantropologice privind populația Iașului medieval. Referire specială la necropola din secolul al XVII-lea de la Curtea Domnească*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015.
- Groza, Miu, Simalcsik 2013:** V. M. Groza, G. Miu, A. Simalcsik, *New anthropological research on the urban population inhabiting the city of Iași during the medieval age. The necropolis of the Banu church (16th-19th centuries)*, *Memoirs of the Scientific Sections of the Romanian Academy XXXVI*, 2013, p. 53-70.
- Groza et alii 2011:** V. M. Groza, G. Miu, A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, *Preliminary data concerning the demographical structure of the medieval population of Iași (the necropolis of „Sf. Nicolae” Church – Ciurchi, XVth-XVIIIth centuries)*, *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, s. Biologie animală LVII, 2011, p. 125-130.
- Groza et alii 2013:** V. M. Groza, G. Miu, A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, *Reconstruction of the demografic profile and the longevity of the population inhabiting the city of IAȘI during the late middle ages and the early modern period (XVth – XIXth centuries)*, *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, s. Biologie animală LIX, 2013, p. 115-128.
- Groza et alii 2015:** V. M. Groza, A. Simalcsik, L. Bejenaru, R. D. Simalcsik, *Anthropological analysis of skeletal series exhumed from the necropolis of Piatra neamț-Dărmănești (XIVth-Xvth centuries)*, *Memoirs of the Scientific Sections of the Romanian Academy XXXVII*, 2015, p. 83-96.
- Hânceanu et alii 2021:** G. D. Hânceanu, A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, V. Diaconu, L. Munteanu, O. Mircea, V. Vasilache, *Arhiepiscopia Romanului și Bacăului cimitirul medieval și complexele laice din perimetrul sud-vestic al incintei bisericesti*, Ed. „Constantin Matasă” Piatra Neamț, Ed. Istros a Muzeului Brăilei, Brăila-Piatra Neamț, 2021, p. 294-448.
- Hordilă 2000:** D. Hordilă, *Câteva considerații de ordin arheologic privind populația catolică din zona Romanului în secolele XIV-XIX*, *Buletin Istoric* 1, 2000, p. 59-82.
- Miu, Simalcsik, Simalcsik 2002:** G. Miu, A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, *Contribuție la cunoașterea structurii antropologice a populațiilor medievale în lumina săpăturilor de la Răchiteni*, *Buletin Istoric* 3, 2002, p. 194-208.
- Miu, Știrbu, Istrate 2004:** G. Miu, M. Știrbu, M. Istrate, *The medieval and the present catholic population in the village of Răchiteni (Iași county). An anthropological study*, *Annuaire Roumain d'Anthropologie* 41, 2004, p. 3-12.
- Miu, Botezatu 2005:** G. Miu, D. Botezatu, *Some preliminary results of the anthropological investigations on the South-Moldavia mediaeval romanian village (the XVth century middle-age necropolis of Vânători-Galați)*, *Annuaire Roumain d'Anthropologie* 42, 2005, p. 7-18.

- Miu, Simalcsik 2003:** G. Miu, R. Simalcsik, *Necropola feudal-timpurie de la Hudum (județul Botoșani). Studiu antropologic*, Memoriile Secțiilor Științifice IV, XXVI, 2003, p. 207-220.
- Necrasov, Botezatu 1964:** O. Necrasov, D. Botezatu, *Studiul antropologic al scheletelor feudale timpurii de la Doina (sec. XIII-XIV)*, Studii și cercetări de antropologie 1, 2, 1964, p. 137-155.
- Necrasov, Cristescu 1957:** O. Necrasov, M. Cristescu, *Contribution à l'étude anthropologique de la population moldave du XVI-eme siècle – Traian*, Annales Scientifiques de l'Université „Alexandru Ioan Cuza” Iassy III, 1-2, 1957, p. 84-104.
- Popovici 1964:** I. Popovici, *Cimitirul feudal târziu de la Secu (Valea Bistriței Moldovenești). Analiza comparativă cu necropolele contemporane din microregiunea Bicaz*, Studii și cercetări de antropologie 1, 2, 1964, p. 177-187.
- Simalcsik et alii 2012:** A. Simalcsik, V. M. Groza, R. D. Simalcsik, G. Miu, *The Medieval necropolis from Iași „Sf. Nicolae - Ciurchi” (16th and 18th century). Anthropological data*, Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, s. I, Biologie animală LVIII, 2012, p. 183-194.
- Simalcsik, Groza 2021:** A. Simalcsik, V. M. Groza, *Osteo-biografia populației înhumate în necropola bisericii „Sf. Nicolae-Ciurchi” din Iași*, în: M.-A. Daschivici, Gh. Petraru, S. Teacu, A. Simalcsik (Coord.), *Monografia bisericii Sf. Nicolae-Ciurchi din Iași. Date istorice și statistice (1754-2021)*, Ed. Pim, Iași, 2021, p. 53-94.
- Simalcsik 2012:** A. Simalcsik, *Analiza antropologică a seriei scheletice descoperite în necropola medievală de la Lozova, secolele XIV-XV*, Revista Arheologică VIII, 1-2, 2012, p. 316-343.
- Simalcsik, Ursu, Bejenaru 2015:** A. Simalcsik, I. Ursu, L. Bejenaru, *The Late Mediaeval necropolis of Lăpușna (Hâncești County, Republic of Moldova). Preliminary anthropological results*, Memoirs of the Scientific Sections of the Romanian Academy XXXVIII, 2015, p. 97-120.
- Simalcsik 2021:** R. D. Simalcsik, *Evoluția în timp a structurii antropologice a populațiilor de pe teritoriul comunei Săbăoani județul Neamț*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021.
- Simalcsik, Simalcsik 2020:** A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, *Osteo-biografia populației înhumate în cimitirul medieval de la Brad*, în: V. Ursachi, G. D. Hânceanu, A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, L. Munteanu (Ed.), *Cimitirul medieval de la Brad. Cercetările arheologice din anii 1963-2004*, Ed. Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2020.
- Simalcsik, Simalcsik 2021:** A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, *Osteo-biografia populației înhumate în necropola medievală de la Roman-Arhiepiscopie*, în: G.-D. Hânceanu, A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, V. Diaconu, L. Munteanu, O. Mircea, V. Vasilache (Coord.), *Arhiepiscopia Romanului și Bacăului. Cimitirul medieval și complexele laice din perimetrul sud-vestic al incintei bisericești. Rezultatele cercetării preventive din anul 2015*, Ed. „Constantin Matasă” Piatra Neamț, Ed. Istros a Muzeului Brăilei, Brăila-Piatra Neamț, 2021, p. 294-535.
- Simalcsik, Simalcsik, Groza 2014:** R. D. Simalcsik, A. Simalcsik, V. M. Groza, *Dental enamel hypoplasia. Investigations on the bones exhumed from the medieval necropole of Lozova (Republic of Moldova), XIV-XV centuries*, Memoirs of the Scientific Sections of the Romanian Academy XXXVII, 2014, p. 85-96.
- Ubelaker 1978:** D. H. Ubelaker, *Human Skeletal Remains: Excavation, Analysis and Interpretation*, Smithsonian Institute Press, Taraxacum, Washington, 1978.
- Ursachi et alii 2020:** V. Ursachi, G. D. Hânceanu, A. Simalcsik, R. D. Simalcsik, L. Munteanu, *Cimitirul medieval de la Brad: cercetările arheologice din anii 1963-2004*, Editura Istros, Brăila, 2020.
- Vornic et alii 2012:** V. Vornic, I. Ursu, L. Bacumenco-Pîrnău, R. Pîrnău, L. Ciobanu, *Cercetările arheologice din situl medieval de la Lozova-La hotar cu Vornicenii. Rezultate preliminare*, Revista Arheologică VIII, 1-2, 2012, p. 222-256.

Pl. I. Harta necropolelor folosite pentru studiul comparativ: 1. Siret-Oraș (sec. XIV-XVI); 2. Siret „Sf. Treime” (sec. XIV-XVII); 3. Hudum (sec. XIII-XV); 4. Ștefănești-Botoșani (sec. XVI-XVII); 5. Buhalnița (sec. XVII-XIX); 6. Hangu (sec. XIX); 7. Secu (sec. XIX); 8. Piatra Neamț-*Bâta Doamnei* (sec. XII-XIII); 9. Piatra Neamț „Curtea Domnească” (sec. XVI-XIX); 10. Piatra Neamț-Dărmănești (sec. XIV-XV); 11. Săbăoani-Berindești (sec. XIV-XVII); 12. Gherăești (sec. XVI); 13. Roman-*Arhiepiscopie* (sec. XIV-XIX); 14. Traian (sec. XVI); 15. Doina (sec. XIII-XIV); 16. Brad (sec. XIV-XIX); Răchiteni (sec. XVI); 18. Palas „Curtea Domnească” (sec. XVII); 19. Banu (sec. XVI-XIX); 20. Iași „Sf. Nicolae-Ciurchi” (sec. XVI-XVIII); 21. Trifești (sec. XIII-XIV); 22. Lăpușna (sec. XV-XVII); 23. Lozova-*La hotar cu Vornicenii* (sec. XIV-XV); 24. Bârlad (sec. XII-XVIII); 25. Vânători (sec. XVI)

Pl. I. The map of the necropolises used in the comparative study: 1. Siret-Oraș (14th-16th c.); 2. Siret “Sf. Treime” (14th-17th c.); 3. Hudum (13th-15th c.); 4. Ștefănești-Botoșani (16th-17th c.); 5. Buhalnița (17th-19th c.); 6. Hangu (19th c.); 7. Secu (19th c.); 8. Piatra Neamț-*Bâta Doamnei* (12th-13th c.); 9. Piatra Neamț “Curtea Domnească” (16th-19th c.); 10. Piatra Neamț-Dărmănești (14th-15th c.); 11. Săbăoani-Berindești (14th-17th c.); 12. Gherăești (16th c.); 13. Roman-*Arhiepiscopie* (14th-19th c.); 14. Traian (16th c.); 15. Doina (13th-14th c.); 16. Brad (14th-19th c.); Răchiteni (16th c.); 18. Palas “Curtea Domnească” (17th c.); 19. Banu (16th-19th c.); 20. Iași “Sf. Nicolae-Ciurchi” (16th-18th c.); 21. Trifești (13th-14th c.); 22. Lăpușna (15th-17th c.); 23. Lozova-*La hotar cu Vornicenii* (14th-15th c.); 24. Bârlad (12th-18th c.); 25. Vânători (16th c.)

Parametru	Necropola																								
	Siret Oraş (sec. XIV)	Siret „Sf. Treime” (sec. XIV-XVII)	Hudum (sec. XIII-XV)	Ştefăneşti (sec. XVI-XVII)	Brad (sec. XIV-XIX)	Bărlad (sec. XII-XVIII)	Patra Neamţ-Bătea Doamnei (sec. XII-XIII)	Patra Neamţ „Curtea Domnească” (sec. XVI-XIX)	Patra Neamţ-Dărnăneşti (sec. XIV-XV)	Săbăoani-Berindeşti (sec. XIV-XVII)	Gherăeşti (sec. XVI)	Roman-Arhipiscopie (sec. XV-XVII)	Traian (sec. XVI)	Doina (sec. XIII-XIV)	Răchiteni (sec. XVI)	Complex Palas „Curtea Domnească” (sec. XVII)	Biserica Banu (sec. XVI-XIX)	Biserica „Sf. Nicolae-Ciurchi” (sec. XVI-XVIII)	Trifeşti-Iaşi (sec. XIII-XIV)	Lăpuşna (sec. XV-XVIII)	Lozova-La hotar cu VorniceanII (sec. XIV-XV)	Vânători (sec. XVI)	Buhăniţa (sec. XVII-XIX)	Hangu (sec. XIX)	Secu (sec. XVIII-XIX)
Nr. Schelete analizate	135	50	642	42+10	222	26+7	10	39	32	937	74	226	28	33	181	111	67	680	87	23	104	53	17	50	48
Sex ratio	2,7	2,27	1,26	0,3	1,93	0,6	0,5	2,22	1,0	1,37	1,53	0,93	-	2	0,82	1,78	1,45	0,87	2,2	0,7	1,24	-	-	-	1,7
Mortalitate Copii 0-14 ani (%)	16,3	26,00	40,03	23,80	41,15	53,85	37,5	23	43,75	27,04	9,45	41,15	28,6	45,40	35,3	-	26,84	17,94	54,54	-	≥40	52,0	-	-	14,6
Mortalitate juvenili 14-18/20 (%)	3,0	8,00	20,09	2,38	6,64	0,00	25,0	-	6,25	4,11	8,10	6,64	7,1	3,10	0,55	13,51	4,48	8,38	13,63	-	≥8	10,0	-	-	-
Mortalitate adulţi 20-30 ani (%)	8,1	10,00	7,95	14,28	18,02	7,69	-	20	15,63	14,1	12,16	12,83	18,20	7,18	18,92	2,99	12,36	18,18	-	≥17	11,0	-	-	-	-
Mortalitate maturi 30-60 ani (%)	70,4	54,00	28,51	57,14	34,23	38,46	37,5	30,76	25,0	51,65	68,91	29,65	33,30	43,65	65,67	59,70	55,44	13,64	-	≥30	23,0	-	-	-	-
Mortalitate senili 60-x ani (%)	2,2	2,00	3,40	2,38	1,80	0,00	-	-	9,38	3,16	1,53	9,73	-	10,5	1,80	5,97	5,88	0,00	-	≥5	4,0	-	-	-	12,4
Speranţa de viaţă la naştere (ani)	-	32,48	21,95	-	23	-	-	27,7	25,6	29,6	-	25,55	27,9	24,00	32,4	35,92	35,63	34,06	-	30,7	26,2	18,9	-	-	-
Durata medie de viaţă (bărbai)	45,4	48,22	43,91	42,4	38,1	46,51	-	36	44,1	42,5	-	44,17	-	51,9	39,86	46,76	43,64	-	37,9	38,0	-	-	-	-	-
Durata medie de viaţă (femei)	36,8	34,80	39,46	40,2	34,9	34,56	-	39	40,3	37,45	-	41,68	38,00	44	35,96	50,39	41,49	-	38,5	35,0	-	-	-	-	-

Tab. 1. Date paleodemografice comparative ale necropolelor medievale analizate
Tab. 1. Comparative palaeodemographic data of the analyzed medieval necropolises

Necropola	Nr. indivizi	Tipul Antropologic						
		Mediterranoid	Dinaroid	Nordoid	Est-europoid	Alpinoid	Proto-europoid	Mongoloid
Siret Oraș (sec. XIV)	135	38	20	30	10	5	2	0
Siret „Sf. Treime” (sec. XIV-XVII)	50	45	17	25	8	0	5	0
Hudum (sec. XIII-XV)	642	33	13	21	8	3	21	1
Ștefănești (sec. XVI-XVII)	42+10	30	35	20	10	0	5	0
Brad (sec. XIV-XIX)	222	35	18	21	14	6	4	2
Bârlad (sec. XII-XVIII)	26+7	40	25	20	5	0	10	0
Piatra Neamț-Bâta Doamnei (sec. XII-XIII)	10	50	5	25	20	0	0	0
Piatra Neamț „Curtea Domnească” (sec. XVI-XIX)	39	+++	++	+	+	0	+	0
Piatra Neamț-Dărmănești (sec. XIV-XV)	32	35	20	10	20	10	15	0
Săbăoani-Berindești (sec. XIV-XVII)	937	51	17	13	5	5	6	3
Gherăești sec. XVI	74	25	38	25	10	0	0	2
Roman-Arhiiepiscopiepie (sec. XV-XVII)	226	37	17	14	26	3	1	2
Traian (sec. XVI)	28	(20)?	35	20	8	15	0	2
Doina (sec. XIII-XIV)	33(35)	35	20	25	5	10	5	0
Răchiteni (sec. XVI)	181	22	46	18	13	0	0	1
Complex Palas „Curtea Domnească” (sec. XVII)	111	32,11	35,30	7,99	9,33	15,26	0	0
Biserica Banu (sec. XVI-XIX)	67	25	35	10	10	20	0	0
Biserica „Sf. Nicolae-Ciurchi” (sec. XVI-XVIII)	680	40	30	10	10	10	0	0
Trifești-Iași (sec. XIII-XIV)	87	30	35	25	10	10	0	0
Lăpușna (sec. XV-XVII)	23	30	30	10	20	5	5	0
Lozova-La hotar cu Vornicenii (sec. XIV-XV)	104	35	20	15	10	15	0	5
Vânători (sec. XVI)	53	40	30	10	10	10	0	0
Buhalnița (sec. XVII-XIX)	17	30	30	10	14?	5	10	1?
Hangu (sec. XIX)	50	30	30	10	14?	5	10	1?
Secu (sec. XVIII-XIX)	48	30	35	10	4?	5	15	1?

Tab. 2. Tipul antropologic/fenotipic comparativ la câteva necropole medievale
 Tab. 2. The comparative anthropological/phenotypical type of some medieval necropolises